

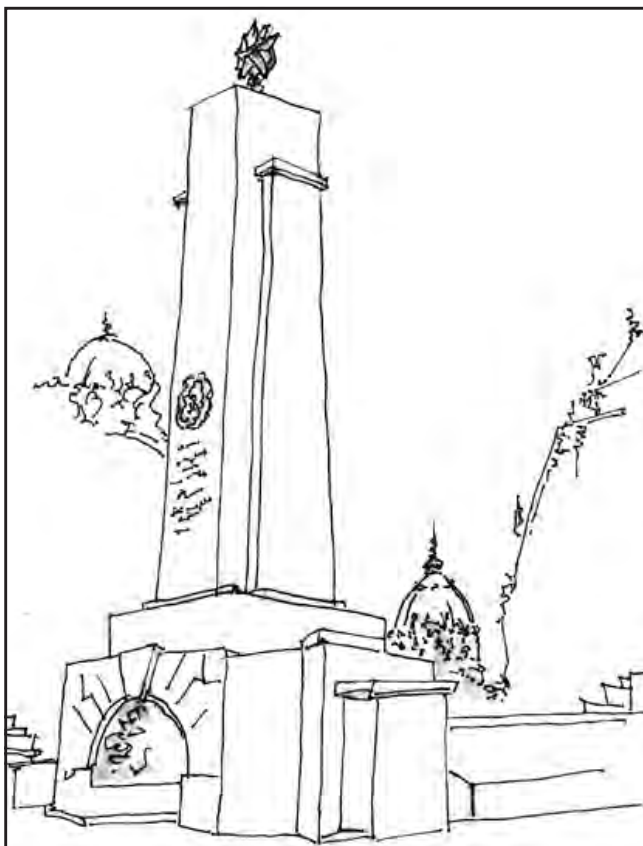
Ifjúságom tereiről

Dámosy Géza

Az 1936-ban született Dámosy Géza építésznek indult Budapesten. 1956-tól Németországban élt, s érdeklődése hamarosan másfelé vonzotta: grafikát, művészettörténetet tanult, sőt pantomimmal is foglalkozott. Közben „körberajzolta a világot”, rendszeresen hazajárt, ma is követi a város minden változását. A BUDAPEST 2014/2. és 2016/10. számában ezekből a műveiből már közreadtunk egy csokorra valót. Régi-új emlékeiből kaptunk most két újabb kollekciót. Szöveget, rajzokat, fotókat. Ebben a hónapban a terekhez fűződő emlékeit adjuk közre.

SZABADSÁG TÉR

Kialakulását annak köszönheti, hogy az itt terpeszkedett rossz-emlékű Neugebäudét lebontották. A teret övező paloták a déli oldal kivételével a századfordulót idézik, az emlékművek kalandos sorsa viszont az elmúlt száz év történetét jellemzi. Az északi kerekded rész fókuszában állt egykor az országzászló, rúdja esküre tartott kézben végződött: *Horthy Miklós*éről mintázták. Körülötte négy égtáj szerint az elcsatolt területek emlékműve volt. Az ostrom alatt a lobogót valaki félárbocra vonta, aztán minden eltűnt, az országzászló ma a Kossuth Lajos téren leng. A négy irredenta szobrot összetörték, a zászló helyén áll ma a szovjet emlékmű. Stílusa nem ide illő, szövege már nem aktuális. (*Sztálin* sosem beszélt felszabadulásról, ezt *Rákosi* találta fel.) A tőzsde előtt állt a magyar fájdalom szobra, egy női akt, ennek a Palatinus strand előtt találtak helyet (ma Balfon található). Az USA nagykövetsége elől *Bandholtz* szobrát a követség rezidenciájának kertjébe száműzték. (Ma ismét eredeti helyén áll.) A tőzsde, akkor már TV-székház előtt állt egy

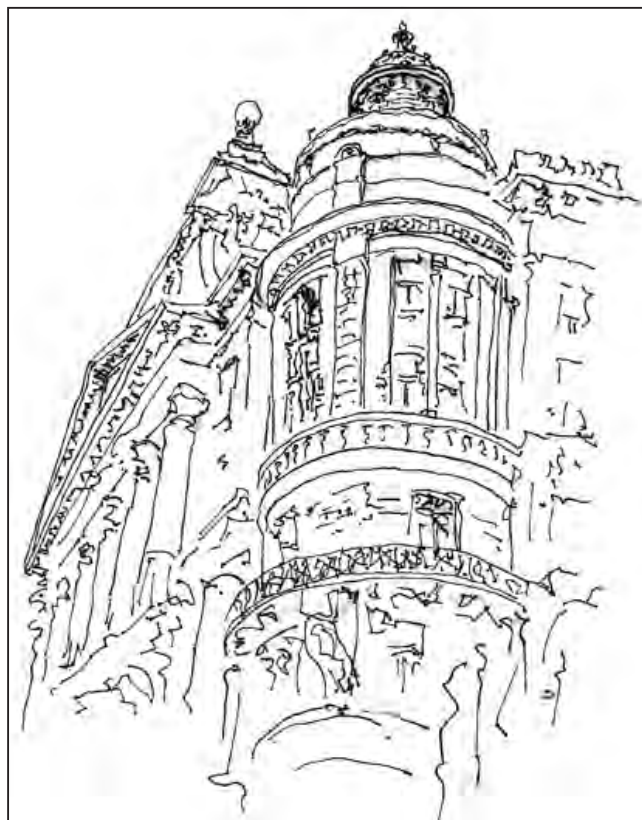
ideig *Kisfaludi-Strobl* idéten, „Hála Sztálinnak” című alkotása kicsinyített másolatban (a szobortemetőbe került). A tér déli felén nemrég új emlékművet emeltek, a német megszállást idézi, sajnos túlságosan epikusán. Rossz helyen is áll, környezetét zsúfoltá teszi, témája provokatív. Környéke megtelt kritikus kéziratokkal, fényképekkel. Próbálták volna ezt a szovjet emlékművel megtenni, vagy azt netán eltávolítani! (Ideiglenesen

megtörtént, amikor mélygarázs épült alája.) *Reagan* új szobra mintha feléje menne, vagy inkább követségéhez igyekszik?

1953 tavaszán a térre futott be a felszabadulási emlékstaféta. A Vasasnak volt a legjobb csapata és mivel én akkor a 4x100-as ifiváltó nagyreményű tagja voltam, engem neveztek ki befutónak. Nagy előnnyel meg is nyertük. A célszalagot elszakítván rögtön felvehettem a melegítőmet (április eleje még csak alig tavasz), legott kezembe nyomtak egy malomkerék méretű koszorút, egy ismeretlen leányzóval a másik oldalán. Irány az emlékmű. Megtörtént a koszorúzás, nem kellett térdre essünk. Viszont többrendbelileg lefotóztak, sötét kommunista múltamat ezáltal dokumentálandó.

DEÁK TÉR

Ide fut össze három földalatti vonala, a milleniumi földalatti megállója is itt volt, de az ötvenes években kicsit arrébb helyezték, megszüntetve egy éles kanyarját, de akkor mindenki azt suttogetta, hogy itt verőpince épül, mert fölötte az Adria-biztosító akkor a főkapitányság volt (ma Ritz-Carlton luxushotel). Szemben a Marokkó-udvar már nem állt, lebombázták, mögéje épült a negyvenes években a szép vonalú autóbusszpályaudvar, ma kávéház meg borkostoló. De ez már az Erzsébet térhez tartozik, erre felé nem kell messze gyalogolni, hogy egy másik térre lukadjunk. Az Adria mellett egy hatalmas századfordulós épület, kupoláját sajnos nem építették újjá, itt volt az NDK-centrum. Szemben a szép klasszicista evangélikus főtemplom, régen kis tornya is volt, helyette egy kedves harangjáték vidítja a sok itt ülőt. Mellette az egyház múzeuma, itt őrzik *Luther Márton* eredeti testamentumát. Hogy került ide, nem tudom, de hogy miért maradt itt, annak története van. *Göring*, a szenvedélyes

gyűjtő mindenképpen meg akarta kaparintani ezt az értékes dokumentumot. Rabolni nem akart, csatlóssal szemben ez nem illendő, inkább fűt-fát ígérgetett, végül egy nagyméretű *Luther* szobrot is. A felső része el is készült, a múzeum udvarában tárolták. *Göring* már nincs, a testamentum meg maradt. A szobrot kiegészítették, igen nagy lett, a Bosnyák tér mögötti evangélikus kultúrközpont kertjében áll. A Deák teret ma a metró feljárója csúfítja, mellette sok pad meg három szobor, *Csikász* szép leányaktja, egy holokauszt-emlékmű és egy újabb keletű *Bajcsy-Zsilinszky* szobor. Állt itt egy nagyméretű, de azt félreértették, és a Nyírségbe vitték. Anyám mesélte, hogy ismerkedett meg *Bajcsy-Zsilinszky*vel egy vendégség alkalmával. Amikor beléptek, éppen *Hitlert* szidta, karját előrelendítve, ingerülten ugrott ki foteljéből. Hát ilyesmire emlékezhetett a szobor alkotója is, de az istenadta nép úgy kommentálta: „kész vagyok, hol a wc-papír?”

Az aluljáróban a kedves földalatti múzeum előtt hajléktalankok hajléka illatozik, fölötte van a 49-es és a 47-es végállomása, s tornyosodik az *Alpár Ignác* tervezte Anker-palota. Meg kell mondjam, ugyancsak otrombára sikerült...

SZENT ISTVÁN TÉR

Mindig a Révay utcából közelítem meg. Elsőnek a bazilika mives északi tornyát pillantom meg, nemrég egy beragadt világháborús aknát találtak benne, hatástalanításának idejére az egész környéket kiürítették, nagy baj lett volna, ha felrobban. Az útra kiérve látható lesz az emeleti félköríves kápolna, a plébániatemplom építése alatt itt tartották a miséket, a Szent Jób is itt található, két emelettel lejjebb meg az aranylábú *Puskás* síremléke. A kápolna bejárata alatt egy belövéstől kidőlt hatalmas oszlop hevert évekig, előtte a kis parkban agyabugyáltak 2006 októberében egy tüntetőt. A templom északi hom-

lokzata a déliével egyetemben klasszicista, még *Hild* idejéből való, ezt *Ybl* meghagyta. A tér északi oldalán az első bérház földszintjének bejárati díszje *Lajta Béla* alkotása, ide menekült a Várnegyedből a Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, de csak rövid időre, innen is tovább újták, ma, remélhetőleg véglegesen, az óbudai Krúdy-házban működik, ez a főváros legeredetibb kultúrintézménye.

A következő épület volt az én első elemi iskolám, emlékszem nagy boltíves lépcsőházára, tetőterében barátom, *Kovács István* egy tanuszodát épített, de minden hiába, valaki az egész tömböt eladta valakiknek, most minden épület vár valamire.

Balra fordulva bejutunk az igazi térre, mely nem volt mindig ilyen: az eucharisztikus világkongresszusig csak a csálé déli része volt meg, akkor bontották ki az északi részét, itt sokáig egy tűzfal éktelenkedett, de annak legalább volt némi struktúrája. Aztán egy hármastagozatú panelborzalom épült ide: de jól jönne egy kis kozmetika, új homlokzatok, legalább két emeletnyi visszabontás... nem lakóház, tehát lehetséges lenne.

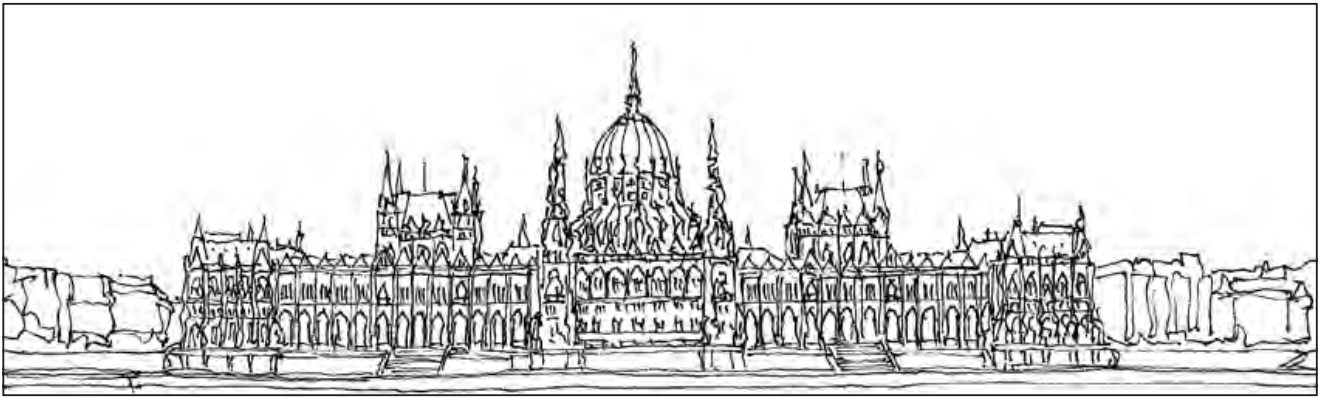
A teret kétoldalt kávéházak övezik, nyugati végéről nézve gyönyörű a templom homlokzata. *Hild* kupolája összedűlt, a mait már *Ybl* tervezte. A teteje 1947-ben leégett, sokáig csak a váza volt látható. A belső kupola szerencsére nem sérült meg. Ide ma lift visz fel, körfolyosójáról igen szép a kilátás. A belső és külső kupola között egy merész vaslépcső vezet fel a lanternáig. Hogy innen milyen a kilátás, azt csak kevesen tudják, én egyszer gyóntatóbácsim vezetésével voltam fent. A főlépcsőn látogatók százai üldögélnek, sok az iskolás csoport. A bejáratnál jobbra levő fehér márvány relief sokáig be volt falazva, mert a *Pacelli* előtt térdeplő *Horthy Miklósnét* ábrázolta, katolikusként ő volt a kongresszus fővédnöke. A plébániahivatal a sarkon túl, a Hercegprímás utcában van, vele szemben virág alakú fagyaltot árulnak, itt nagy a sor. A déli oldalon a Baj-

csy-Zsilinszky útra (Váci körút, Vilmos császár út) visszatérve, a sarkon egy szép klasszicista belsejű postát találhatunk. És még egy kis klasszicizmus, de az ritkán látható: a hatalmas, boltozatos altemplom. A háború után a levéltár használta. A bazilika főbejáratát eredetileg *Lipót* nagy, kerek kőtáblája díszítette volna, ezt okafogytán az altemplom falára helyezték, de ezzel megsértették őt, gondolom, mert amikor nemrég leemelték a falról, agyoncsapott egy ártatlan munkást. Nem helyezték vissza, a földön fekszik, vezekel.

TISZA KÁLMÁN TÉR

Ez volt az első neve. Nem liget, nem park, Pest legnagyobb tere. Négyzetes, ma még rendezetlen. A század első felében a déli sarkába épült a Városi Színház, ezt később mozinak használták. Nem volt előtere, ezen javítandó *Kocsis Iván* az ötvenes évek elején egy semmitmondó homlokzatot biggyesztett rá, ezzel lett Erkel színház. Második operaként működött, rengeteg ülőhellyel, imádtuk, akkoriban más híján mindenki operarajongó volt. Az évezred elejéig működött. Akkor valaki romossá nyilvánította, mert plázát kívánt a helyébe. Nem sikerült neki. Nemrég rendbe hozták, ismét második operánk lett, s ha nem is oly pompás, mint az öreg, de belcanto és igen jutányos. A hely neve ekkor már Köztársaság tér.

Szemben állt az MSZMP pártháza, története állítólag a nyilas időkig vezethető vissza, stílusa szocreál, az 1956-os harcok alatt lövéseket kapott, egy sokszor bemutatott filmfelvételen látszik, hogy egy mentőorvos a tér közepén egy nagy szobor lábánál esik össze. *Siklósy* alkotása volt, 1944 tavaszán avatták, paraszt és munkás áll egymás mellett, rajta a szöveg: „tiszteled a munkát!”. Tíz év múlva ott jártamban csak a meglincseltek emléksobrát találtam, az említett másoknak máig is csak észrevehetően hullt helye van. Miért? Nem tudható, csak sejthető:

pártunknak és kormányunknak nem volt ínyére egy szocialista emlékmű, amely még a Horthy-korszakban emeltetett. Ennyi. A mártírelmékmű ma a szobortemetőben található, itt egy akkor a harcokban halálra sebesült külföldi riporter mellszobra áll. A párház az MSZP-é maradt, eladták, kiürült, a szél jár ki-be rajta meg a hajléktalanok, utójára láttam, hogy a bejáratot befalazták.

A hely neve ma II. János-Pál pápa tér. A három nyolcemeletes Bauhaus stílusú lakóház közelében van a négyes metró legszomorúbb megállója, mert mire az állomás neve kimondatik, a szerelvény már rég elment. Állítólag néha úgy mondják be, hogy „Pápatér”. Se non è vero, è ben trovato. Dehát miért nem Vojtilla tér? Berlinben ismertem egy Pacelli teret.

KOSSUTH TÉR

Tudja-e, kedves olvasóm, hogy a Parlamentben az üvegbúra alatti Szent Koronát éjszakai nyugalomra egy sötétbársony lepellet borítják? Én tudom, mert az alkotója jó barátom és szomszédom. *Munkácsy* Honfoglalása csak hivatalos fogadások alkalmából látható. Nincs jó helyen, rossz a rálátás, kicsi hozzá a terem. Sajnos a Vadászterem Körösfői-freskóit sem láthatja egyszerű halandó. Hogy került annak idején a vörös csillag a ház kupolájára, nem tudom, ki emlékszik arra, az a letargia kora volt. De a levétele már nyilvános volt.

A téren áll ma a hatalmas országzászló. De jaj, tán konstrukciós hiba, a lobogót nem lehet a csúcsig felvonni. Örök féllárboc. *Hauszmann* Kúriája a háború után múzeum lett, ide került a Galéria meg a pártintézet. A fáma azt mondta, azért, mert már nincs az országban igazságszolgáltatás, csak képmutatás. A gyönyörű lépcsőház tetejéről nekem hiányzik a *Justitia* szobor, az a Markó utcába költözött. Állítólag visszajön a Kúria, az már nem lesz látogatható. Kár. A teret észak felől egy konzervatív, de egyöntetű homlokzatú épület zárja le, a déli oldalra viszont *Pintér Béla*, a Hilton építője egy szörnyű homlokzatot keserített. És az akkori kritika még azt állította, hogy a ház milyen szépen alkalmazkodik a környezethez. Sebaj, már elindult a kozmetikázás. Mögötte, a legdélibb oldalon a miniszterelnökség irodaházát a háború után megfosztották tetőtéri díszeitől. Pár évvel ezelőtt Gyökér István barátomtól és levelezőlap-gyűjtő társamtól tudakolták az épület eredeti küllemét, restaurálása után itt látható a főváros premodern építészeteinek egy remek példánya.

És a szobrok? Kezdjük *Andrássyval*, *Zala György* remekével. Eredetileg a Hősök terére tervezte. 1945-ben elbontották, zavarta az épülő Kossuth-híd feljáróját. Anyagát állítólag a Sztalin szoborba öntötték, a mai *Andrássyba* mementóként

betettek egy darabot abból. A ház északi oldalán állt a mester késői, bombasztikus *Tisza István*-emlékműve, lerombolása után *Varga Imre* remek *Károlyi*-szobra került a helyére, *Tisza* visszaérézése miatt *Károlyi* állítólag *Siófokra* kerül. A *Horvay-féle Kossuth*-emlékmű eredetijét *Dombóvár* fogadta be, szétdarabolva egy egész parkot foglal el. A kormány kérésére sem voltak hajlandók visszaadni, a mai tehát egy rekonstrukció. A szabadságharc kormánytagjainak állít emléket, *Kossuthot* kiemelve, holott ő csak az egyik miniszter volt. „A búsuló juhász”, mondta akkor is és ma is a kritika. De nézzük csak meg jobban: jobb keze ökölbe szorul. Egyébként, minek örülne? A magyar mikor győzött? Csak vesztettünk, de azt mindig dicsőségesen. *Rákóczi* volt és maradt. Ötvenhatban hullák feküdtek körülötte. *József Attilát* meg arrébb vitték, a rakpart lépcsőjéhez. De hisz szobra e versét idézi: „A Dunánál.” ●